

GEOGRAFIE OBYVATELSTVA JAKO DISCIPLÍNA

GOS 1

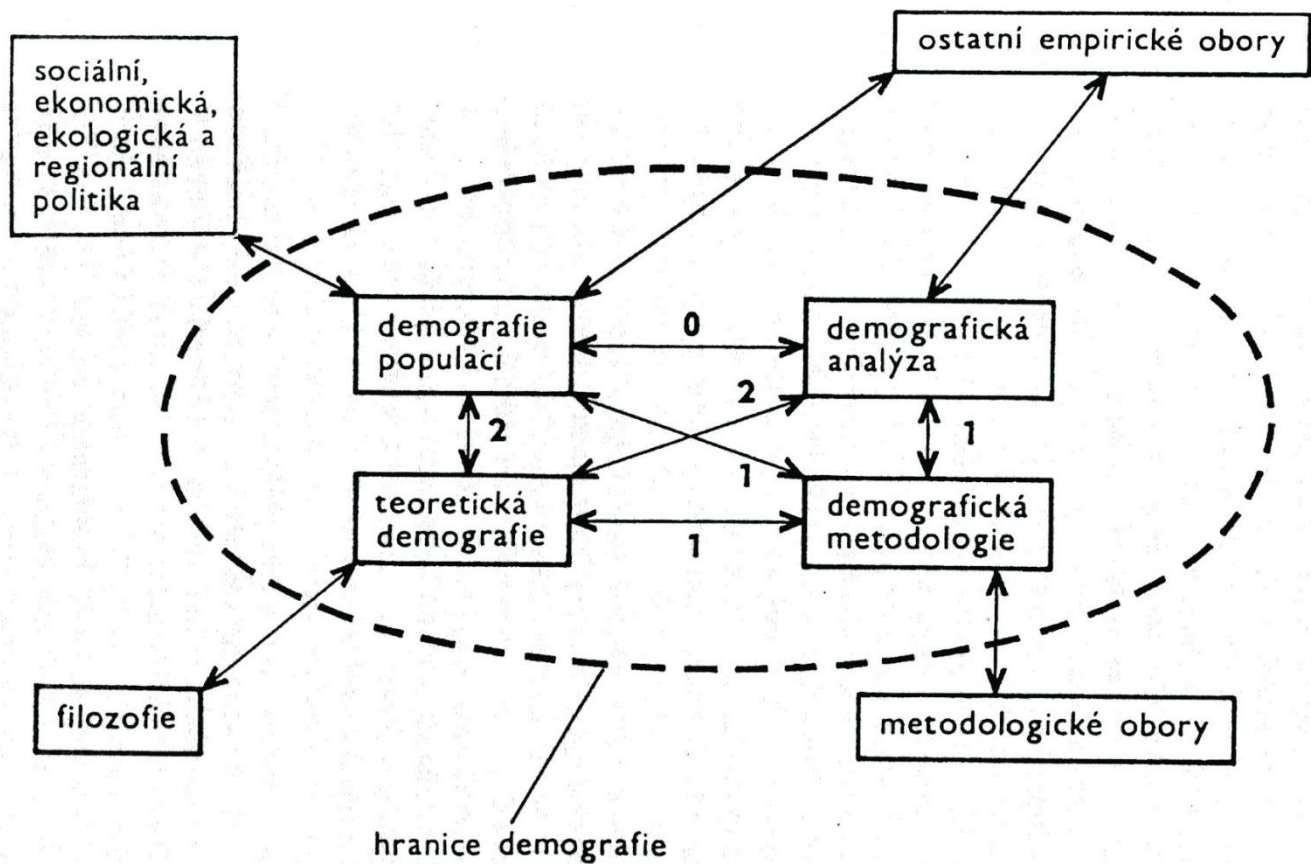
- Humánní geografie: součástí
  - geografie obyvatelstva +x geografie sídel
- objektem: obyvatelstvo, další/příbuzné vědní disciplíny
- Předmětem: základní znaky a zákonitosti
  - vývoje: význam věkové struktury (-100 let+)
  - velikosti a rozmístění: kvantita, územní diference
  - složení (struktury): znaky biologické, ekonomické, kulturní
  - dynamiky prostorových struktur obyvatelstva: pohyb přirozený, mechanický, sociální
- Časoprostorový princip, kauzalita/podmíněnost
- Přístupy: analýza průřezová (statistická), dynamická

- ◉ Samostatná disciplína - po 2. světové válce
- ◉ Antropogeografie - konec 19. stol., RATZEL, biologický determinismus (předurčenost), Die geographische Verbereitung des Menschen
- ◉ Francouzská antropogeografie - začátek 20. stol., de la BLACHE, GEORGE, BEAUJEU-GARNIER, geografický posibilismus (aktivita člověka)
- ◉ rozvoj teorie formování samostatného oboru - po r. 1945, ve vazbě na aktuální problémy:
  - exploze počtu obyvatel,
  - rozsáhlé migrační pohyby obyvatelstva,
  - problémy výživy a hladu obyvatelstva světa,
  - utvoření národních a světových organizací (OSN - zejména její Populační komise (PAVLÍK), UNESCO, ...),
  - postupné zdokonalování statistických informací o obyvatelstvu aj.

- Různorodost teoretických východisek a přístupů - příklady:
  - centrální postavení geografie obyvatelstva v rámci celé geografie (TREWARTH, ZELINSKY, CLARK, BUNGE, DEMKO, HAGGET aj.),
  - uplatnění *biosociálních aspektů a sociologického přístupu*
  - s nástupem *kvantitativní revoluce* lze hovořit o tzv. *prostorové demografii* = důraz na studium prostorového rozložení demografických prvků a prostorovou mobilitu (švédská/lundská škola HÄGERSTRAND) apod.;
  - v zemích východní Evropy se v GO vycházelo z *materialistických pozic*, které zdůrazňují význam lidské práce a výrobního procesu;

- oddálení od hlavních témat (např. problematika genderu, humanismu, postmodernismu, ...), která byla rozvíjena v 80. a 90. letech v rámci konceptu tzv. humánní geografie → hledání a uplatňování teoretických přístupů
- V české a československé geografické literatuře frekventované téma / autoři: KORČÁK, VEREŠÍK, MACKA, BAŠOVSKÝ, HAMPL, KÜHNL, MUSIL, MLÁDEK, ...

- DEMOGRAFIE: lidské populace, demografická / populační reprodukce X
- demografický / populační vývoj - vč. prostorovou mobilitu obyvatelstva (úroveň lokální X globální)
- Obyvatelstvo X (lidská) populace
- Obyvatelstvo jednoho státu se může skládat z několika relativně izolovaných populací a naopak politické hranice mohou rozdělit jednu populaci.
  - klíčovou roli území = zejména v moderní době existuje ve vyspělých zemích tendence ke splynutí různých populací v jednu, může však dojít i k procesu opačnému
  - vymezení populace je svou podstatou biologické, a má tedy primární a trvalejší povahu než vymezení obyvatelstva
    - kulturní (etnické) a ekonomické znaky (viz např. postavení židovské populace ve střední Evropě ve středověku, postavení černošské populace v JAR v době apartheidu apod.).

Vnitřní diferenciacie demografie a její vnější návaznosti

0 postupná parcializace resp. syntéza

1 postupná metodická formalizace resp. konkretizace

2 postupná generalizace resp. specifikace

- Demografie podstatně starší než geografie obyvatelstva: praktické důvody - např.
  - snaha zjistit celkový počet obyvatel chápaný jako zdroj vojenské, hospodářské a politické síly a moci státu X
  - obavy z možného přelidnění světa a nedostatku obživy pro lidstvo apod.
- Problematika úmrtností - zakladatelem GRAUNT (*Natural and political Observations, made upon the Bills of Mortality, 1662*)
  - dodnes platné pravidelnosti a vztahy v populačním dění

- ◉ *merkantilistický populacionismus* - konec 18. a celé 19. stol. Zájem o ekonomické, sociální a politické problémy, MONTESQUIEU, de MIRABEAU), *vzrůst obyvatelstva za základní předpoklad moci a blaha státu;*
- ◉ *malthusianismus* - *země je přelidněna a není schopna uživit další obyvatele, MALTHUS (1766 - 1834), růst obyvatelstva neustále směřuje k převýšení hranice dané prostředky obživy → polemika, dodnes neomalthusianismus - např. propagace antikoncepčních prostředků*

- sociální darwinismus - biologická koncepce populačního vývoje;
- *19. století a přelom 19. a 20. století:*
  - hledání „průměrného člověka“ prostřednictvím demografických dat (QUETELET),
  - demografická síť (LEXIS),
  - klasifikace věkových struktur (SUNDBÄRG)...
- *20. století* - složitý a různorodý rozvoj demografie podobně jako v případě geografie obyvatelstva
  - demografická metodologie, analýza, matematizace,
  - teorie - např. demografický přechod, druhý demografický přechod, ...).

Vybraná literatura - demografie:

- ◉ KALIBOVÁ, K.: *Úvod do demografie*, Praha: Karolinum , 1997
- ◉ Kalibová, K., Pavlík, Z., Vodáková, A.: Demografie (nejen) pro demografy. SLON Praha, 1998, 128 s.
- ◉ PAVLÍK, Z. a kol.: *Základy demografie*. Academia Praha 1986, 732 s.
- ◉ PAVLÍK, Z. A KOL.: *Populační vývoj České republiky 1990-2002*, Praha: UK, 2002
- ◉ PAVLÍK, Z., KALIBOVÁ, K.: *Mnohojazyčný demografický slovník (český svazek)*, ČDS, PŘF UK v Praze, 2005, 182 s.
- ◉ KOSCHIN, F.: *Demografie poprvé*, Praha : VŠE, 2005, 122 s.

Vybraná literatura - obyvatelstvo:

- Fialová, L.: Dějiny obyvatelstva českých zemí. MF Praha, 1996, 380 s.
- BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J.: Geografie obyvatelstva a sídel, Bratislava: UK , 1989
- MLÁDEK, J.: Základy geografie obyvatelstva, Bratislava: SPN , 1992
- Mládek, J.: Základy geografie obyvatelstva. SPN, Bratislava 1992.
- Chalupa, P., Tarabová, Z.: Geografie obyvatelstva, demografie, geografie sídel. MU, Brno 1990.
- KÁRNÍKOVÁ, L.: *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*, Praha : Academia , 1965

⊙ Hlavní internetové adresy:

- <http://www.un.org> (Populační komise 1950 - 2050, populační prognózy, ...),
  - www.odci.gov (The World Factbook),
  - <http://www.fao.org/>
  - <http://www.worldbank.org/>
  - <http://www.who.org/>
  - <http://www.xist.org>
- ⊙ Česko - Český statistický úřad (www.czso.cz),
- sčítání lidu
  - přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva, ...).
  - časopis Demografie

WWW.CZSO.CZ

Data

- ◉ [Animované grafy - Obyvatelstvo](#)
- ◉ [Časové řady - Obyvatelstvo](#)
- ◉ [ČR od roku 1989 v číslech](#)
- ◉ [Databáze demografických údajů za obce ČR](#)
- ◉ [Demografická příručka 2009](#)
- ◉ [Demografické ročenky \(pramenná díla\) \(1950-1965 a 1977-2008\)](#)
- ◉ [Grafy, kartogramy](#)
- ◉ [Nejnovější čísla v Rychlých informacích](#)
- ◉ [Úmrtnostní tabulky \(ČR, kraje a okresy\)](#)
- ◉ [Publikace](#)
- ◉ [Vybrané tabulky z Veřejné databáze](#)

Metodika

- ◉ [Metodika](#)
- ◉ [Rozdíly mezi daty zveřejňovanými ČSÚ a Eurostatem](#)

Související informace

- ◉ [Cizinci](#)
- ◉ [Demografie - časopis](#)
- ◉ [Externí zdroje dat](#)
- ◉ [Nejoblíbenější dětská jména](#)
- ◉ [Prezentace a tiskové konference](#)